

Arü İlahiyat Araştırmaları Dergisi

Aru Journal of Theological Studies

Aralık/December/31/2025

Fâtır Suresinin Onuncu Ayetinin İki ve Üçüncü Cümlelerinin Anlamı ve Türkçeye Çeviri Sorunu

The Meaning of the Second and Third Sentences of the Tenth Verse of Surah Fatir and the Problem of Translation into Turkish

İsmail Karagöz

Profesör Dr., Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı, Düzce/Türkiye

Professor Dr., Duzce University, Faculty of Theology, Tafseer Department, Düzce/Türkiye

e-mail: ismailkaragoz@duzce.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-3105-3554

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received Date: 20.12.2024

Kabul Tarihi | Accepted Date: 08.11.2025

Yayın Tarihi | Published Date: 31.12.2025

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Aralık/December

İntihal:

Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Telif Hakkı:

Yazarlar, dergide yayınlanan çalışmaların telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0

Uluslararası Lisans (CC BY NC) kapsamında yayımlanmaktadır.

Etik Beyanı:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Web Adresi:

aruilahiyatarastirmalaridergisi.com

Fâtır Sûresinin Onuncu Ayetinin İki ve Üçüncü Cümlelerinin Anlamı ve Türkçeye Çeviri Sorunu

Öz

Müslümanlar sahabe döneminden itibaren Kur'an'ı anlamaya çalışmışlar, yüzlerce tefsir hazırlamışlardır. Ana dilleri Arapça olmayan Müslümanlardan bazı âlimler, Arapça ve tefsir usulü öğrenip kendi dillerinde meal ve tefsirler kaleme almışlar, ancak kelimeleri ve cümleleri müphem olan bazı ayetlerin anlamında ihtilaf etmişlerdir. Anlamında İhtilaf edilen ayetlerden biri Fâtır suresinin onuncu ayetinin ikinci ve üçüncü cümleleridir. *يَرْفَعُهُ إِلَّاهُ يَصْنَعُ الْكَلِمَ الطَّيِّبَ وَالْعَمَلُ الصَّالِحَ يَرْفَعُهُ* cümlelerindeki “Kelime-i Tayyib” terkinin anlamı ile *يَرْفَعُهُ* fiilinin faili ve sonundaki zamirin mercii konusunda ittifak edememişlerdir. “Kelime-i Tayyib” terkinine “kelime-i tevhid” ve “Allah’ı zikir” anlamları verilmiştir. *يَرْفَعُهُ* cümlesine bazıları “*Amel-i Salih, Kelime-i Tayyib*’i Allah’a yükseltir” yani kabul olmasını sağlar anlamı verirken bazıları “*Kelime-i Tayyib, Amel-i Salih*’i, Allah’a yükseltir” yani kabul olmasını sağlar şeklinde anlam vermiştir. Bu durum Türkçe meallere de yansımıştır. Birinci anlama göre imanın geçerli olması için salih amel işlemek şarttır. Dolayısıyla salih ameli olmayanın imanı değer ifade etmez. İkinci anlama göre iman eden kimsenin imanı kabul olur. Salih amellerin ve ibadetlerin kabul olabilmesi kişinin imanının olmasına bağlıdır. Ehl-i Sünnet, bu anlamı tercih etmiştir. Kur’an ve Sünnet bütünlüğüne uygun olan da bu anlamdır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Ayet, İman, Kelime-i Tayyib, Amel-i Salih, Kabul.

The Meaning of the Second and Third Sentences of the Tenth Verse of Surah al-Fatir and the Problem of Its Translation into Turkish

Abstract

Muslims have sought to understand the Qur'an since the time of the Prophet's companions and have produced hundreds of commentaries. Some Muslim scholars whose native language was not Arabic learned Arabic and the methods of *tafsir* (Qur'anic exegesis), and wrote interpretations and commentaries in their own languages. However, scholars have disagreed on the meanings of certain verses whose wording or structure is ambiguous. One of these disputed verses is the second and third sentences of the tenth verse of *Surah al-Fatir*: “*Ilāhi yas'adu al-kalimu al-tayyibu wal-'amalu al-salihu yarfa'uhu*.” Scholars have differed regarding the meaning of the compound *kalima al-tayyib*, the subject (agent) of the verb *yarfa'uhu*, and the antecedent of its pronoun. The expression *kalima al-tayyib* has been interpreted as “the word of tawhid (the declaration of faith)” or “the remembrance of Allah.” Some exegetes understand the clause *yarfa'uhu* to mean “the righteous deed (‘*amal salih*) raises the pure word (*kalima al-tayyib*) to Allah,” that is, it ensures its acceptance. Others interpret it as “the pure word (*kalima al-tayyib*) raises the righteous deed,” meaning that faith ensures the acceptance of good deeds. This disagreement is also reflected in Turkish translations. According to the first interpretation, good deeds are required for faith to be valid; therefore, the faith of a person who does not perform righteous deeds has no value. According to the second interpretation, the faith of a believer is accepted, and the acceptance of good deeds and acts of worship depends on that faith. *Ahl al-Sunnah* scholars have preferred the latter interpretation, as it is more consistent with the overall coherence of the Qur'an and the Sunnah.

Keywords: Tafsir, Verse, Faith, Kalima Tayyib, Righteous Deeds, Acceptance.

Giriş

Allah keliması Kur'an-ı Kerim, lafzı ve manası ile muhteşem bir kitaptır. İnsan hayatının her alanı ile ilgili rehber olan Allah keliması, hem sözcükleri hem cümleleriyle derin anlamlar ve belagat sanatının bütün inceliklerine sahiptir. Kur'an'ın rehberliğinden yararlanabilmek için onu doğru anlamak gerekir. Doğru anlamada cümlelerin yapısı, öznesi ve yüklemi, zamirlerin mercii ve kelimenin anlamı etkilidir. Kelime doğru

anlaşılmazsa cümle, cümle doğru anlaşılmazsa metin doğru anlaşılmaz. Cümlelerin öznesi, tümleci ve cümledeki zamirin mercii yanlış belirlenirse ayet farklı veya yanlış anlaşılır. Bu söylediklerimize delil olarak farklı anlaşılan ayetlerden biri, Fâtır suresinin onuncu ayetinin *إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ* cümleleridir. Bu iki cümle, “Güzel söz O’na çıkar, iyi amel onu yükseltir”¹ şeklinde mi yoksa “Güzel sözler ancak ona yükselir. Salih ameli de güzel sözler yükseltir”² şeklinde mi veya “Güzel sözler O’na yükselir, iyi işleri de O yukarılara çıkarır”³ şeklinde mi anlaşılması gerekir? Her üç mealde ikinci cümledeki *يَرْفَعُهُ* fiilinin faili ve “hû/o” zamirinin mercii farklıdır. Birinci meale göre fiilin faili “Amel-i Salih”, zamirin mercii “Kelime-i Tayyib”dir. İkinci meale göre fiilin faili, “Kelime-i Tayyib”, zamirin mercii “Amel-i Salih”dir. Üçüncü meale göre fiilin faili, “O” yani “Allah”, zamirin mercii “Amel-i Salih”dir. Her üç meale göre cümle farklı anlam ifade etmektedir. Diğer taraftan bu şekildeki mealler anlaşılmamaktadır. Güzel söz ile maksat nedir? “O’na çıkar”, “onu yükseltir”, “ona yükselir” ve “O yukarılara çıkarır” ne demektir? Açık değildir. Makalemizde bu iki cümleyi, sahabe döneminden günümüze nasıl anlaşıldığını, nasıl anlaşılması gerektiğini, cümlelerin öncesi ve sonrasını dikkate alarak, dilbilim, Kur’an ve Sünnet bütünlüğü içerisinde analiz etmeye çalışacağız.

Konumuz olan ayet ile ilgili Hasan Keskin, “Fâtır Suresi 10. Ayeti Bağlamında Tevhîd Sözü İle Salih Amel İlişkisi Üzerine Bazı Değerlendirmeler” adlı bir makale hazırlamıştır. Zikredilen makalede iman-salih amel ilişkisi üzerinde durulmuştur.⁴ Biz makalemizde cümlelerin anlamı ve Türkçe mealin nasıl olması gerektiği üzerinde durduk.

1. Kavramsal Çerçeve

صَعِدَ - يَصْعَدُ - صُعُودٌ Kelimesi sözlükte “yüksek olmak, yükselmek, yukarı çıkmak” anlamına gelir.⁵ Fiili ve türevleri, konumuz olan ayetin dışında Kur’ân-ı Kerîm’de 8 yerde *صَعِدَ* “göğe çıkıyor”,⁷ *صَعِيداً* “toprak”,⁸ *تُصْعِدُونَ* “dağa doğru çıkıyorsunuz”⁶

¹ Süleyman Ateş, *Kur’ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli* (Ankara: Kılıç Kitabevi, 1983), el-Fâtır 35/10.

² *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 2002).

³ *Kur’ân-ı Kerîm ve Meâli*, çev. Hayrettin Karaman - Mustafa Çağırıcı - İbrahim Kâfi Dönmez - Sadrettin Gümüş (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), el-Fâtır 35/10.

⁴ Hasan Keskin, Fâtır Suresi 10. Ayeti Bağlamında Tevhîd Sözü İle Salih Amel İlişkisi Üzerine Bazı Değerlendirmeler, *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/2- 2009, 117-129.

⁵ Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu’cemü Mekâyîsi’l-Lüga*. thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn. (Beyrut: Dârul-Fikr, 2002), 5/131; Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü’l-Lüga* (Beyrut: Dâru İhyâü’t-Türâsi’l-Arabî, 2001), 2/7.

⁶ Âl-i İmrân 3/153.

⁷ el-En’âm 6/125.

⁸ en-Nisâ 4/43; el-Mâide 5/6; el-Kehf 18/8, 40.

“şiddetli”⁹ ve صَعُودًا “dik yokuş, dağ”,¹⁰ konumuz olan ayette ise يَصْعَدُ “yükselir” anlamındadır. Ayetteki yükselmek, kabulden kinâyedir.¹¹

“الْكَلِمُ الطَّيِّبُ” terkiibindeki الْكَلِمُ, söz,¹² الطَّيِّبُ iyi¹³ demektir. الْكَلِمُ, Kur’ân-ı Kerîm’de konumuz olan ayetin dışında üç ayette¹⁴ “söz”, terkip olarak bir ayette كَلِمَةً طَيِّبَةً şeklinde “iyi söz” anlamında kullanılmıştır.¹⁵ الْعَمَلُ الصَّالِحُ Terkiibindeki الْعَمَلُ niyet ve iradeye bağlı olarak yapılan bilinçli fiil demektir.¹⁶ Sözlükte “iyi” anlamına gelen “sâlih” sözcüğünün aslı olan “salâh”; iyi olmak, durumu iyileştirmek ve doğruluk; “amel-i sâlih” terkiibi, iyi, doğru, düzgün, faydalı ve hayırlı iş anlamına gelir.¹⁷

رَفَعَ - يَرْفَعُ - رَفْعٌ Kelimesi sözlükte “kaldırmak, yukarı çıkarmak, yükseltmek ve yüceltmek” anlamındadır.¹⁸ يَرْفَعُ - رَفَعَ Fili ve türevleri Kur’ân-ı Kerîm’de 29 yerde يَرْفَعُ إِذْ يَرْفَعُ “Ey Peygamberim! Hani İbrahim ve İsmail Kâbe’nin temellerini yükseltiyorlardı.”¹⁹ cümlesinde olduğu gibi fiziksel, رَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ “Peygamberlerden bazılarının derecelerini yükseltti.” cümlesinde olduğu gibi mecâzî anlamda kullanılmıştır. Konumuz olan ayetteki يَرْفَعُ fiili “yükseltir” anlamındadır. Yükseltmek, kabulden kinâyedir.²⁰

⁹ el-Cin 72/17, bk. Mukâtil b. Süleyman *et-Tefsiru’l-Kebîr* (Beyrut: Dâru İhyâü’t-Türâs, 1423), 4/464.

¹⁰ el-Müddessir 74/17.

¹¹ Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidî’t-Tenzîl* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-Arabî, 1407) 3/602; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb* (Beyrut: Dâru’t-türâsî’l-arabi, 1420) 26/226; Muhammed b. Muhammed el-Kurtubî, *el-Cami’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân* (Kahire: Dâru’l-Kütübi’l-Mısıriyye, 1964), 14/329.

¹² İbn Fâris, *Mu’cemü Mekâyisi’l-Lüga*, 5/131. الْكَلِمُ kelimesi ayette tekildir, bu sebeple sıfatı olan الطَّيِّبُ tekil olmuştur. bk. Muhammed Senâüllah el-Muzhirî, *et-Tefsir* (Pakistan: Mektebetü’r-Rüşdiyye, 1412) 8/47. sözcüğünün çoğulu anlamına da gelir. bk. Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib ibn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz fî Tefsiri Kitâbi’l-Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1422), 4/431.

¹³ İbn Fâris, *Mu’cemü Mekâyisi’l-Lüga*, 3/435.

¹⁴ en-Nisâ 4/46; el-Mâide 5/13, 41.

¹⁵ İbrahim 14/24, 26.

¹⁶ Ebû’l-Fadl, Muhammed b. Mükerrrem Cemâlüddîn İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab* (Beyrut: Dâru Sadr, 1414), 11/475.

¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 2/516-517.

¹⁸ İbn Fâris, *Mu’cemü Mekâyisi’l-Lüga*, 2/423.

¹⁹ el-Bakara 2/127.

²⁰ Yahya b. Sellâm, *Tefsir* (Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-İlmiyye, 2004), 2/780; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân* 14/329. Ebû Sa’îd Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsî’l-Arabî, 1418), 4/255.

2. Kur'an'daki Anlamı

2.1. Kelime-i Tayyib

يُصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ إِلَيْهِ Cümlesindeki إِلَيْهِ “O’na”, Allah’a, يُصْعَدُ “Yükselir” anlamındadır.²¹ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ “iyi söz” ile maksadın ne olduğu ayette açık değildir. Bu itibarla terkip ile ne kastedildiği konusunda ilk dönemden itibaren ihtilaf edilmiştir.²² Terkibe üç farklı anlam verilmiştir:

a) لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ “Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur” anlamındadır. Bu cümle ile Allah’ın varlığı, birliği, diğer isim ve sıfatları, O’ndan başka hiçbir ilâh olmadığı, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) peygamberliği, Kur’an’-ı Kerîm’in Allah sözü, İslam’ın hak din olduğu ve diğer iman esasları kabul edilip iman edilmiş olur.²³ Abdullah b. Abbas (öl. 68/687),²⁴ Hasan el-Basrî (öl. 110/728)²⁵ ve Süddî el-Kebîr (öl. 127/745),²⁶ Mukâtil b. Süleyman (öl. 150/767) ve Yahyâ b. Sellâm (öl. 200/815),²⁷ Ali b. el-Medînî, (öl. 234/848)²⁸ Kâdî el-Beydâvî (öl. 685/1286)²⁹ ve Ebû’l-Berekât en-Nesefî (öl. 710/1310)³⁰ bu görüştedir.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ “Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur” cümlesi, bir ayet bölümüdür.³¹ Bu cümle, Allah’ın bir tek ilâh olduğunu, aynı zamanda Allah’tan başka hiçbir mabîd olmadığını,³² dengi hiçbir varlığın bulunmadığını³³ ifade eder. Arap müşrikler, Allah’ın varlığını, gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğunu, Güneş’i ve Ay’ı insanın hizmetine Allah’ın sunduğunu³⁴ kabul ettikleri halde O’nun tekliğini kabul etmiyorlar, “Muhammed,

²¹ Ebû Muhammed el-Hasan b. Mes’ûd el-Begavî, *Me’âlimü’t-Tenzîl fî Tefsiri’-Kur’ân* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1420), 3/690.

²² Ebû’l-Ferac Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali el-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fî ‘İlmi’t-Tefsîr* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-Arabî, 1422), 3/507

²³ Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccac, *Me’âni’l-Kur’ân ve İ’râbü’l-Hû*, (Beyrut: y.y., 1988) 4/265. Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-Sünne* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2005), 8/473; Kurtubî, *el-Cami’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 14/331.

²⁴ Ebû Tâhir Muhammed b. Ya’kûb el-Fîrûzâbâdî, *Tenvîru’l-Mikbâs min Tefsiri İbn Abbas* (Lübnan: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, ts), 365.

²⁵ Mukâtil b. Süleyman, *et-Tesîru’l-Kebîr*, 3/553.

²⁶ Yahyâ b. Sellâm, *Tefsîr*, 2/780.

²⁷ Yahya b. Sellâm, *Tefsîr*, 2/780.

²⁸ Ebû’l-Ferac el-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fî ‘İlmi’t-Tefsîr*, 3/507; Mukâtil b. Süleyman, *et-Tesîru’l-Kebîr*, 3/553.

²⁹ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 4/255.

³⁰ Ebû’l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl* (Beyrut: Dâru’l-Kelimi’t-Tayyib, 1998), 3/79.

³¹ Muhammed 47/19.

³² ez-Zümer 39/12.

³³ el-İhlâs 112/4; eş-Şûrâ 42/11.

³⁴ el-Ankebût 29/61.

ilâhları bir tek ilâh mı yaptı? Gerçekten bu, kesinlikle tuhaf bir şey”³⁵ diyorlardı. Allah’a iman etmek ve mümin olabilmek için O’na hiçbir şeyi ortak koşturmak gerekir. Allah’a ortak koştur kimsenin imanı kabul olmaz. اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ “Ancak güzel söz (lâ ilâhe illallah deyip iman etmek), O’na çıkar (imani kabul olur)” cümlesi, bu anlamı ifade eder.

b) “Allah’ı zikretmek” anlamındadır.³⁶ Allah’ı zikir, O’nu en güzel esması ile zikretmek, övmek, yüceltmek ve noksan sıfatlardan tenzih etmek, O’nun varlığını ve birliğini, eşi ve ortağı olmadığını kabul etmek,³⁷ lâ ilâhe illallah, sübhânellah, el-hamdü lillah, Allah’u ekber ve benzeri cümleleri okumak ve dua etmektir.³⁸ Ebû Hüreyre (öl. 58/678),³⁹ Abdullah b. Abbas⁴⁰ ve Katâde b. Diâme’ye (öl. 117/735)⁴¹ göre ayette geçen اَلْكَلِمُ الطَّيِّبُ “iyi söz” ile maksat, “Allah’ı zikirdir.”

c) “Kur’ân” anlamındadır.⁴² Şehr b. Havşeb’den (öl. 100/718), ayette geçen اَلْكَلِمُ الطَّيِّبُ terkinin “Kur’ân” anlamında olduğu rivayet edilmiştir.⁴³ اَلْكَلِمُ الطَّيِّبُ terkinin Kur’an olarak kabul edilmesi, Allah sözü olduğuna iman edilmesi anlamına gelir.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ “Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur” demek de Allah’ı zikretmek ve Kur’ân okumak da اَلْكَلِمُ الطَّيِّبُ terkinin iman anlamında olduğunu ifade eder. Ayetin مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ “Kim izzet ve şeref sahibi olmak istiyorsa, bilsin ki izzet ve şeref, tamamen Allah’a aittir” anlamındaki ilk cümlesi ile “Sinsice kötülükleri planlayan kimseler var ya, onlar için şiddetli bir azap vardır” son cümlesi buna delildir. Kur’ân-ı Kerîm’in ilk muhatapları olan Mekkeli müşrikler, kendilerini Allah’a yaklaştırır⁴⁴ ve şefaatçi olur inancı ile putları⁴⁵ Allah’a ortak koşuyorlar, şerefi ve itibarı putlara tapmakta arıyorlardı.⁴⁶ Bu husus ayette şöyle ifade

³⁵ Sâd 38/5.

³⁶ Begavî, *Me’âlimü’t-Tenzîl*, 3/690.

³⁷ Muhammed Senâüllah el-Muzhirî, *et-Tefsir* (Pakistan: Mektebetü’r-Rüşdiyye, 1412), 8/47.

³⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 26/226; Ebû’l-Fidâ İsmail b. Ömer b. İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm* (Beyrut: Dânu’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1419), 6/537.

³⁹ Abdurrahmân b. Ebî Bekr, Celâlüddîn es-Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr fî’t-Tefsiri bi’l-Me’sûr* (Beyrut: Dâru’l-fikr, ts), 7/9.

⁴⁰ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 6/476.

⁴¹ Begavî, *Me’âlimü’t-Tenzîl*, 3/690.

⁴² Ahmed b. Mustafa el-Merâgî, *et-Tefsir* (Haleb: Şirketü Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî, 1946), 22/112.

⁴³ Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed İbn Ebî Hatim, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm* (Suud: Mektebetü Nezzân Mustafa el-Bezzâr, 1419), 10/3174.

⁴⁴ ez-Zümer, 39/3.

⁴⁵ Yûnus 10/18.

⁴⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/602.

edilmektedir: “Müşrikler, kendileri için kuvvet, itibar, şeref ve şefaati olsunlar diye, Allah’tan başka ilâhlar edindiler. Hayır! Putlar onlara şeref veremez ve şefaati olamaz. İlâhları, onların ibadetlerini âhirette inkâr edecek ve onlara bela ve düşman olacaklar.”⁴⁷ Münafıklar, “Müminleri bırakıp kâfirleri dost edinen kimselerdir. Münafıklar, kâfirlerin yanında izzet ve şeref, güç ve kuvvet mi arıyorlar? Aramasınlar ve bilsinler ki şüphesiz bütün izzet ve şeref, güç ve kuvvet, Allah’a aittir.”⁴⁸ Yüce Allah, “Hâlbuki asıl güç ve izzet Allah’ın, peygamberinin ve müminlerindir. Fakat münafıklar, bunu bilmezler” buyurdu.⁴⁹ Konumuz olan ayette de izzet ve şeref isteyen kimsenin iman edip mümin olması gerektiği bildirilmektedir.

2.2. Amel-i Salih

“Amel-i Salih”, müminin iyi bir niyetle, samimi olarak Allah’a ve Resûl’üne itaat olan, İslam’a ve akl-ı selime uygun olarak yaptığı her türlü ameldir. Namaz, oruç ve zekât gibi ibadetler salih amel olduğu gibi her türlü iyi, güzel ve yararlı faaliyetler de salih ameldir.⁵⁰ Ayette geçen amel-i salih, farz görevleri ifa etmek anlamındadır.⁵¹ “Salih Amel”, iman gereği olarak yapılması gereken bir görevdir. Kur’ân-ı Kerîm’de 72 ayette “iman” ile “salih amel” birlikte zikredilmiş, cennet ve nimetleri iman edip salih amel işleyenlere vaat edilmiştir. Şu üç ayeti örnek olarak zikredebiliriz: “İman eden ve salih amel işleyen kimseler var ya onlar, cennet halkıdır, onlar orada ebedî kalacaklardır.”⁵² “Ey Peygamberim! İman eden ve salih ameller işleyenleri, şüphesiz onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele.”⁵³ “Allah, iman eden ve salih ameller işleyenler ar ya onlar için bir bağışlama ve büyük bir mükâfat olduğunu vaat etti.”⁵⁴

2.3. يَرْفَعُهُ Cümlesi

يَرْفَعُهُ “Onu yükseltir.” cümlesinde fiilin faili ve sonundaki “Onu” zamirinin mercii belli değildir. Bu itibarla hem fiilin faili ve hem zaminin mercii konusunda ihtilaf edilmiştir.⁵⁵

⁴⁷ Meryem 19/81-82.

⁴⁸ en-Nisâ 4/139.

⁴⁹ el-Münâfikûn 63/8.

⁵⁰ İsmail Karagöz, *Kur’ân’ın Temel Kavramları* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021), 2/37.

⁵¹ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi’u l-Beyân an Te’vîli Âyi l-Kur’ân* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2000), 20/445.

⁵² el-Bakara 2/82.

⁵³ el-Bakara 2/25; bk. en-Nisâ 4/57, 122, 124; el-A’râf 7/42; Hûd 11/23; İbrahim 14/23; Tâhâ 20/75; el-Hac 22/14, el-Mü’minûn 23; 47/12; 84/25.

⁵⁴ el-Mâide 5/9; bk. Hûd 11/11; el-İsrâ 17/19; Meryem 19/60; es-Sebe’ 34/4; el-Fetih 48/29

⁵⁵ İbn Atiyye *el-Muharraru l-Vecîz*, 4/431; Ebû l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Cüzey, *et-Teshîl li Ulûmi t-Tenzîl* (Beyrut: Şirketü Dâri l-Erkâm, 1416), 2/172.

a) *يَرْفَعُهُ* fiilinin faili “Kelime-i Tayyib”, zamirin mercii ise “Amel-i Salih” terkididir.⁵⁶ Buna göre cümlenin anlamı şöyle olur: “İyi söz, salih ameli yükseltir.” Bu anlama göre salih ameli Allah’a yükseltip kabul olmasını sağlayan iyi söz yani kelime-i şahadettir.⁵⁷ Şartlarına uygun iman eden kimsenin imanı Allah’a yükselir ve kabul edilir. Salih amelin kabul olması için kişinin iman sahibi olması gerekir. İmanı olmayan kimsenin salih ameli sevabı mucip olmaz.⁵⁸ Bu sebeple ayette önce “iyi söz/iman”, sonra “salih amel” zikredilmiştir. Kelbî, Mukâtil b. Süleyman ve Yahyâ b. Sellâm bu görüştedir.⁵⁹

Mükellef insanın amelleri üç kısımdır. **Birincisi** kalbin ameli olan itikat ve tasdiktir. **İkincisi** dilin ameli olan ikrar ve şahadettir. **Üçüncüsü** uzuvların ameli olan uygulama, ibadet ve itaattir.⁶⁰ Kur’ân-ı Kerîm’de bu husus, “iman ve amel” olarak ifade edilmektedir. “*Erkek veya kadın, kim mümin olarak salih ameller işlerse, biz kesinlikle ona dünyada iyi bir hayat yaşatırız ve âhirette onları, kesinlikle yaptıkları salih amellerin en güzeliyle mükâfatlandırırız.*”⁶¹ anlamındaki ayette beyan edildiği gibi sözün, amelin ve ibadetin geçerli olması için iman şarttır. İmanı olmayan kimsenin ameli geçerli olmaz, boşa gider.⁶² Hatta ibadetine şirk karıştıran kimsenin ibadeti kabul edilmez. “*Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iman edip salih amel işlesin ve Rabbine ibadette hiçbir kimseyi ortak koşmasın.*”⁶³ anlamındaki ayet, bunun delilidir.

Mâtürîdî’nin (öl.333/944) konumuz olan ayete getirdiği yorumlardan biri şöyledir: “Kelime-i Tayyib, iyi bir şeyi yapmayı taahhüt etmek, Amel-i Salih ise bu taahhüdü yerine getirmektir.”⁶⁴ Bu yoruma göre bir insan iyi bir iş yapmayı vaat ederse, bu, iyi bir şeydir. Bunun değeri vaadini yerine getirmekle gerçekleşir. Verdiği sözü tutmayan veya yerine getiremeyeceği bir şeyi vaat eden kimse şu ayetlerde kınanmaktadır: “*Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük öfkeye sebep olur.*”⁶⁵

⁵⁶ Râzî, *Mefâtihu ’l-Gayb*, 26/226.

⁵⁷ Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsiru ’l-Kebîr*, 3/553; Yahya b. Sellâm, *Tefsir*, 2/780.

⁵⁸ Ebû’l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Cüzey, *et-Teshîl li Ulûmi ’t-Tenzîl* (Beyrut: Şirketü Dâri’l-Erkâm, 1416), 2/172.

⁵⁹ Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsiru ’l-Kebîr*, 3/553; Bagavî, *Me ’âlimü ’t-Tenzîl*, 3/690.

⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu ’l-Gayb*, 25/30.

⁶¹ en-Nahl 16/97.

⁶² el-Mâide, 5/5.

⁶³ el-Kehf 18/110.

⁶⁴ Mâtürîdî, *Te ’vîlâtü Ehli ’s-Sünne*, 8/473.

⁶⁵ es-Sâf, 61/2-3.

b) يَرْفَعُهُ Fiilinin faili “Amel-i Salih”, zamirin mercii ise “Kelime-i Tayyib” terkididir.⁶⁶ Buna göre cümlemin anlamı şöyle olur: “*Salih amel, iyi sözü yükseltir.*” Bu anlama göre iyi sözü yani imanı Allah’a yükseltip kabul olmasını sağlayan salih ameldir.

Hasan el-Basrî ve Katâde b. Diâme’nin konumuz olan ayet ile ilgili şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: “Söz ancak amel ile kabul edilir. Kim amelini iyi yaparsa Allah onun sözünü kabul eder.”⁶⁷

Hız. Ali (öl. 40/661) ve Abdullah b. Mes’ud’un (öl. 32/652) şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: “Sözün ancak amel ile faydası olur. Amel de ancak söz ile fayda sağlar. Söz ve amel ancak niyet ile fayda görür. Niyet de ancak Sünnet’e uygun olduğunda fayda sağlar.”⁶⁸

Enes b. Mâlik’in (öl. 93/711) Hız. Peygamberin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Söz ancak amel ile kabul edilir. Söz ve amel ancak niyet ile kabul edilir. Söz, amel ve niyet ancak Sünnet’e uygun olursa ederse kabul edilir.”⁶⁹

Bu rivayetler, *el-Câmi’*, *es-Sünen*, *el-Müsned* ve *el-Musannef* gibi muteber hadis kitaplarında yer almamıştır. Bu itibarla rivayetlerin sahih olduğu kesin değildir.

İmanın kabul olması için salih amelin gerektiği görüşünün sahabe ve tâbiîn âlimlerine nispet edilmesini⁷⁰ ihtiyatla karşılayan İbn Atıyye el-Endelüsî (öl. 541/1147) şu açıklamayı yapmıştır: Bu görüşte “salih amel olmadan imanın değerinin olmayacağı” kastediliyorsa bu, Ehl-i Sünnet görüşü ile bağdaşmaz ve Abdullah b. Abbas gibi sahâbenin bunu söylemesine ihtimal yoktur. Ama “güzel söz, salih amel ile desteklenirse daha değerli olur” anlamı kastedilirse bu tutarlı olur.⁷¹

Fîrûzâbâdî’nin derlediği *Tenvîrû’l-Mikbâs min Tefsiri İbn Abbas* adlı eserde ayetteki Kelime-i Tayyib’e “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ”, يَرْفَعُهُ cümlesine “Allah. Salih ameli Kelime-i Tayyib ile kabul eder.” şeklinde anlam verilmiştir.⁷² Bu durumda Abdullah b. Abbas’a

⁶⁶ Begavî, *Me’âlimü’t-Tenzîl*, 3/690.

⁶⁷ Ebû Nuayem Ahmed b. Abdullah el-Isbehânî, *Hilyetü’l-Evliyâ ve Tabakâkû’l-Esfiyâ* (Beyrut: Dârul-Kitâbi’l-Arabî, 1409), 2/235.

⁶⁸ Ebû Abdillâh Ubeydüllâh b. Muhammed ibn Batta, *el-İbânetü’l-kübrâ* (Riyâd: Dâru’r-Râye, 1994), 2/803 (No: 1089).

⁶⁹ İbn Batta, *el-İbânetü’l-kübrâ*, 1/315) No: 152), 2/802 (No: 1088).

⁷⁰ Begavî, *Me’âlimü’t-Tenzîl*, 3/690; Ebû’l-Firac el-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, 3/507; İbn Kesîr, Ebû’l-Âliye, İkrime, İbrahim en-Neha’î, Dahhâk b. Müzâhim, es-Süddî, er-Rabî b. Enes, Şehr b. Havşeb, Hasan el-Basrî, Mücâhid b. Cebr’in ve birçok selef âliminin bu görüşte olduğunu söylemiştir, bk. *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 6/537.

⁷¹ İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 4/431.

⁷² el-Fîrûzâbâdî, *Tenvîrû’l-Mikbâs*, 365.

göre, imanın kabul olmasını sağlayan salih amel değil, salih amelin kabul olmasını sağlayan Kelime-i Tayyib yani imandır.

Ayetin ikinci cümlesine “*İmanı salih amel Allah’a yükseltir*” şeklinde anlam verilirse amel imandan bir cüz kabul edilmiş olur. Bu, Ehl-i Sünnet’in değil, Mutezile’nin görüşüdür. Ameli imandan bir cüz sayan Mutezile, büyük günah işleyenlerin mümin de kâfir de olmadıkları,⁷³ tövbe etmeden ölürlerse âhirette ebedî kalmak üzere cehenneme girecekleri görüşünü benimsemiştir.⁷⁴ Ameli imandan bir cüz saymayan⁷⁵ Ehl-i Sünnet ise, inkâr etmediği, helâli haram, haramı helâl saymadığı sürece müminlerin, büyük günah işlemekle kâfir olmayacakları görüşünü benimsemiştir.⁷⁶

İmanın geçerli olması için salih amel, ibadet ve itaat şart olursa bir farzı yerine getirmeyen, söz gelimi namaz kılmayan, zekât vermeyen, konuştuğu zaman doğru söylemeyen, doğru şahitlik yapmayan ve verdiği sözü tutmayan kimse, “*Namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin.*”⁷⁷ “*Doğru söz söyleyin.*”⁷⁸ “*Allah için şahitlik eden kimseler olun.*”⁷⁹ “*Verdiğiniz sözü tutun ve yaptığınız sözleşmeyi hakkıyla yerine getirin.*”⁸⁰ emirlerine uymadığı için mümin sayılmaz. Buna göre mümin olmak için hiçbir farzı terk etmemek, hiçbir haramı işlememek gerekir. Bu görüş, Kur’ân ve Sünnet bütünlüğüne uygun değildir. Salih ameller işlemek, iman gereğidir. İman etmek, tasdik etmek iken, salih amel, iman gereği iyi işleri yapmaktır. Amel yok diye tasdik yok olmaz. Kur’an’da iman ve salih amel ayrı ayrı zikredilmiştir.⁸¹ Bir farzı terk eden veya bir haramı işleyen imandan çıkmaz, günahkâr olur, tövbe etmesi gerekir. Tahrîm Suresinin 8. ayetinde tövbe etmesi gereken kimselere “*ey müminler*” diye hitap edilmektedir. Nisâ Suresinin 48. ayetinde “*Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını ve inkârı bağışlamaz. Bunun dışında kalan, inkâr olmayan günahları dilediği kimseler için bağışlar.*” denilmektedir. Peygamberimiz (s.a.s) ise “*Allah’ım! Eğer sen affedersen çok şeyi affedersin, senin hangi kulun vardır ki hiç günah işlemez.*”⁸² “*Canım kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki eğer siz günah işlememiş olsaydınız Allah sizi yok eder, başka bir kavim getirir, onlar günah işlerler, günahlarının bağışlanmasını dilerler, Allah da*

⁷³ el-Menzile beyne’l-menzileteyn ilkesi.

⁷⁴ Ebû’l-Hasen Kadi’l-kudât b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî, *Şerhu’l-Usûli’l-Hamse* (Kahire: Mektebetu Vehbe, 1988), 688-689.

⁷⁵ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd* (İstanbul: y.y., 1981), 10.

⁷⁶ Ebû Hanîfe en-Nu’mân b. Sâbit, *el-Fıkhu’l-ekber* (Mektebetü’l-Furkan, 1999), 43; Mâtürîdî, *Tevîlâtü Ehli’s-Sünne*, 1/192

⁷⁷ el-Bakara 2/45.

⁷⁸ el-Ahzâb 33/70-71.

⁷⁹ el-Mâide 5/8.

⁸⁰ el-İsrâ 17/34; el-Mâide 5/1.

⁸¹ en-Nahl 16/97.

⁸² *إِنَّ تَغْفِرَ اللَّهُ تَغْفِرَ جَمًّا وَأَيُّ عَذَابٍ لَكَ لَا أَلَمًا* Tirmizî, “Tefsir”, 53, No: 3284.

onların günahlarını bağışlar.”⁸³ buyurmuştur. Yüce Allah, insanı sevap ve günah işleyebilecek özellikte yaratmıştır.⁸⁴ İnsan işlediği günahına pişman olup tövbe ederse Allah onu bağışlar: “*Muttakî müminler o kimselerdir ki, çirkin, kötü ve haram bir iş yaptıkları veya emir ve yasaklarına riayet etmeyerek nefislerine zulmettikleri zaman hemen Allah'ı hatırlayıp günahları için bağışlanma isterler. Allah'tan başka günahları kim bağışlayabilir? (Kimse bağışlayamaz) Muttakî müminler, bile bile işledikleri günahlara ısrar etmezler.*”⁸⁵ Bu ayette geçen “fâhişe” kelimesi “çirkin olan söz, eylem ve davranış” demektir. Bu kelime, zina, yalan ve benzeri bütün günahları kapsar. “Nefse zulmetmek” ise kişiye dünyada veya âhirette zarar verecek olan herhangi bir günahı işlemektir. Ayette günah işleyen kimseye “muttakî” denilmektedir. İmanı olan kimse salih amel işlerse sevap, kötü amel işlerse günah kazanır.⁸⁶ Haram işledi veya bir farzı terk etti diye işlediği iyi amelleri yok sayılmaz. Âhirette insanın iyi amelleri de kötü amelleri de değerlendirilir. Şu ayetler bunun delilidir:

“*Kim âhirete hasene, iman ve salih amel ile gelirse o na on katı mükâfat vardır. Kim de inkâr ve günah ile gelirse o da sadece inkâr ve günahının misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez.*”⁸⁷

“*Kim âhirete hasene, iman ve salih amel ile gelirse, bu sebeple onun için yaptığından daha hayırlısı cennet vardır. Kim de seyyie, inkâr, şirk, zulüm ve kötü amel ile gelirse, bilsin ki, günah fiilleri işleyen kimseler ancak yaptıklarının karşılığını görürler.*”⁸⁸

“*Kim kötü ve günah olan bir amel işlerse, ancak misli ile cezalandırılır. Kadın veya erkek kim mümin olarak salih bir amel işlerse işte onlar cennete girerler ve orada hesapsız olarak kendilerine nimetler verilir.*”⁸⁹

“*Kıyamet günü amellerin tartılması haktır. Kimlerin tartıları, sevabı ağır gelirse işte onlar, kurtuluşa erenlerdir. Kimin tartıları hafif gelirse işte onlar, ayetlerimizi inkârları sebebiyle kendilerini ziyana sokan kâfir kimselerdir.*”⁹⁰

c) يَرْفَعُهُ Fiilinin faili “Allah”, zamirin mercii ise “Amel-i Salih” terkididir.⁹¹ Buna göre cümlemin anlamı şöyle olur: “*Salih ameli, Allah yükseltir.*” Bu anlama göre salih

⁸³ Müslim, Tevbe, 11. وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذَيِّبُوا لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذَيِّبُونَ فَيَسْتَعْفِفُونَ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لَهُمْ

⁸⁴ eş-Şems 91/9.

⁸⁵ Âl-i İmrân, 3/135.

⁸⁶ Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, 14/330.

⁸⁷ el-En'âm 6/160.

⁸⁸ el-Kasas 28/84.

⁸⁹ el-Mü'min 40/40.

⁹⁰ el-A'râf 7/8-9.

⁹¹ Râzî, Mefâtihi'l-Gayb, 26/226.

ameli Allah kabul eder ve sevap verir.⁹² Ancak bu anlamın, birinci ve ikinci cümle birlikte değerlendirildiğinde isabetli olmadığı anlaşılır. Çünkü imanı da salih ameli de kabul eden Allah'tır. Birinci cümlede iman anlamında “iyi söz, Allah yükselir/kabul edilir” denirken, ikinci cümlede “Salih ameli Allah kabul eder” denilmesi hakîm ve veciz bir kitabın ifadesine uygun düşmez.

3. Ayete Türkçe Meallerde Verilen Anlam

Girişte birbirinden farklı üç meal örneği vermiştik, üç örnek daha vermek istiyoruz.

*“Güzel Söz, O’na çıkar, salih amel O’na yükselir.”*⁹³

*“Allah katına yükselen, O’nun katında değer ifade eden şey tevhîd inancıdır (Kelime-i Tevhîd) Bu inancı yüceltip değerli/semereyi kılan şey ise salih amellerdir.”*⁹⁴

*“Allah katına yükselen, O’nun katında değerli olan şey güzel söz, tevhîd inancıdır. İyi ve yararlı işler de tevhîd inancıyla yücelir, anlam kazanır.”*⁹⁵

Birinci meal, çok yalındır ve ayetin anlamını tam yansıtmamakta ve anlaşılmamaktadır. Ayrıca *وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ* cümlesinde fiilin faili amel-i salih, zamirin mercii Allah ve fiil edilgen kabul edilerek anlam verilmiştir. Hâlbuki *يَرْفَعُ* fiili geçişli bir fiildir, edilgen değildir, dolayısıyla *يَرْفَعُهُ* cümlesi “Ona yükselir” değil, “onu yükseltir” anlamındadır.

İkinci mealde verilen anlam, ameli imandan bir cüz sayan Mutezile mezhebinin görüşünü yansıtmaktadır. Bu meale göre salih amel yoksa imanın değeri yoktur.

Üçüncü meal, Ehl-i Sünnet’in görüşünü yansıtan ve kanaatimizce isabetli bir mealdir.

Yaptığımız bu açıklamalara göre ayetin ilgili cümleslerine şöyle anlam vermek daha isabetli ve daha anlaşılır olacaktır: “İyi kelime -Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir deyip iman etmek-, Allah’a yükselir ve kabul edilir. Salih amele gelince onu da Allah’a iman yükseltir.”⁹⁶

⁹² İbn Cüzey, *et-Teshîl li Ulûmi’t-Tenzîl*, 2/172.

⁹³ Talat Koçyiğit, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli* (Ankara: Kılıç Kitabevi, ts.), el-Fâtır, 35/10.

⁹⁴ Mustafa Öztürk, *Kur’ân-ı Kerim Meali, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), el-Fâtır, 35/10.

⁹⁵ Abdulkadir Şener vd., *Yüce Kur’an ve Açıklamalı ve Yorumlu Meâli* (İzmir: Baskı TDV, 2009), el-Fâtır, 35/10.

⁹⁶ İsmail Karagöz, *Allah Kelamı Kur’ân’ın Anlamı Açıklamalı ve Kırık Meâli* (Ankara: Kar Yayınları, 2020), el-Fâtır, 35/10.

Sonuç

Bütün insanların rehberi olan Kur'an-ı Kerim'in rehberliğinden yararlanabilmek için onu iyi ve doğru anlamak gerekir. Kur'an-ı Kerim'i doğru anlamak ancak, kelime ve cümlelerinin anlamını öğrenmek, fiillerin failini ve tümlecini, zamirlerin mercilerini doğru belirlemek, ayetleri ve konuları Kur'an ve Sünnet bütünlüğünü esas alarak değerlendirmekle mümkün olur. Kur'an'ın bazı ayetleri müphemdir, anlaşılması için bir çaba gerektirir. Bu ayetlerden biri Fâtır Suresinin onuncu ayetinin ikinci ve üçüncü cümleleridir. Bunlar, *إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ* cümleleridir. *إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ* cümlesindeki *الْكَلِمُ الطَّيِّبُ* terkinin anlamı, *وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ* cümlesindeki *يَرْفَعُهُ* fiilinin faili ve sonundaki zaminin mercii konusunda ilk dönemden itibaren ihtilaf edilmiştir. Müfessirlerin çoğunluğu, *الْكَلِمُ الطَّيِّبُ* terki ile maksadın *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* olduğu yönünde görüş beyan etmişlerdir.

Eğer *يَرْفَعُهُ* fiilinin faili *الْكَلِمُ الطَّيِّبُ*, zaminin mercii de *الْعَمَلُ الصَّالِحُ* olduğu kabul edilirse ayetin anlamı şöyle olur: “İyi kelime/Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir deyip iman etmek, Allah’a yükselir ve kabul edilir. Salih amele gelince onu da Allah’a iman yükseltir.” Bu anlama göre *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* deyip şartlarına uygun yapılan iman, Allah’a yükselir ve kabul edilir. Salih amelin kabul olması için kişinin iman sahibi olması gerekir. İman olmadan salih amel kabul olmaz. Nitekim bu husus Mâide suresinin beşinci ayetinde açıkça bildirilmiştir. Bu, Ehl-i Sünnetin tercih ettiği görüştür.

Eğer *يَرْفَعُهُ* fiilinin faili *الْعَمَلُ الصَّالِحُ*, zaminin mercii de *الْكَلِمُ الطَّيِّبُ* olduğu kabul edilirse ayetin anlamı şöyle olur: “Allah katına yükselen, imandır. Bu inancı yüceltip değerli kılan şey de salih ameldir.” Bu anlama göre *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* deyip şartlarına uygun yapılan iman, Allah’a yükselir ve kabul edilir. Ancak bu imanın değer ifade edebilmesi için salih amel işlenmesi yani farz görevlerin yapılması gerekir. Farzlar görevler terk edilirse imanın değeri olmaz. Bu anlayış ameli imandan bir cüz sayan Mutezilenin görüşüdür. Bu görüş, Kur'an ve Sünnet bütünlüğüne uygun değildir.

Eğer *يَرْفَعُهُ* fiilinin faili “Allah”, zaminin mercii de *الْعَمَلُ الصَّالِحُ* olduğu kabul edilirse ayetin anlamı şöyle olur: “Güzel sözler ancak O’na yükselir, salih ameli de Allah yükseltir.” Bu anlama göre salih ameli Allah kabul eder ve sevap verir. Birinci cümlede iman anlamında “iyi söz, Allah yükselir yani kabul edilir” denirken, ikinci cümlede “Salih ameli Allah kabul eder” denilmesi hakîm ve vecîz bir kitabın ifadesine uygun düşmez.

Fâtır suresinin ikinci ve üçüncü cümlelerini Kur'ân ve sünnet bütünlüğünü dikkate alarak değerlendirdiğimizde en isabetli anlamın, Ehl-i Sünnetin yorumladığı anlam olduğu kanaatine varılmıştır.

Kaynakça

- Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*. Ankara: Kılıç Kitabevi, 1983.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Hasan b. Mes'ûd. *Me'âlimü't-Tenzîl Fî Tefsiri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/1999.
- Beydâvî, Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418/1997.
- Cevzî, Ebû'l-Ferac Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali. *Zâdü'l-Mesîr Fî 'İlmi't-Tefsir*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Arabî, 1422/2001.
- Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sâbit. *el-Fıkhu'l-Ekber*. b.y. Mektebetü'l-Furkan, 1999.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-Lüga*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *Tenvîrû'l-Mikbâs min Tefsî İbn Abbas*. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Isbehânî, Ebû Nuayem Ahmed b. Abdullah. *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâkü'l-Esfiyâ*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1409/1988.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib. *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsiri Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2001.
- İbn Batta, Ebû Abdillâh Ubeydüllâh b. Muhammed. *İbânetü'l-Kübrâ*. Riyâd: Dâru'r-Râye, 1994.
- İbn Cüzey, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl*. Beyrut: Şirketü Dâri'l-Erkâm, 1416/1995.
- İbn Ebî Hatim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed. *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Suud: Mektebetü Nezzân Mustafa el-Bezzâr, 1419/1998.
- İbn Fâris b. Zekerîyyâ. *Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüga*. thk. Abdüsselam Muhammed Hârun. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2002.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl, Muhammed b. Mükerrrem Cemâlüddîn. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadr, 1414/1993.
- Kâdî Abdilcebbar, Ebû'l-Hasen b. Ahmed el-Hemedânî. *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*. Kahire: Mektebetu Vehbe, 1988.
- Karagöz, İsmail. *Allah Kelamı Kur'ân'ın Anlamı Açıklamalı ve Kırık Meâli*. Ankara: Kar Yayınları, 2020.
- Karagöz, İsmail. *Kur'ân'ın Temel Kavramları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021.

- Koçyiğit, Talat. *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*. Ankara: Kılıç Kitabevi, ts.
- Kur'an-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002.
- Kur'an-ı Kerîm ve Meâli*, çev. Hayrettin Karaman - Mustafa Çağırıcı - İbrahim Kâfi Dönmez - Sadrettin Gümüş. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Kurtubî, Muhammed b. Muhammed. *el-Cami' li-Ahkâmî'l-Kur'an*. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Kitâbü't-Tevhîd*. İstanbul: y.y., 1981.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Merâğî, Ahmed b. Mustafa. *et-Tefsir*. Halep: Şirketü Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî, 1946.
- Mukâtil b. Süleyman. *et-Tefsiru'l-kebîr*. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâs, 1423/2002.
- Muzhirî, Muhammed Senâüllah. *et-Tefsir*. Pakistan: Mektebetü'r-Rüşdiyye, 1412/1991.
- Müslim b. Hac el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. *es-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed. *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meali, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-Gayb*. Beyrut: Dâru't-Türâsî'l-Arabî, 1420/1999.
- Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr, Celâlüddîn. *ed-Dürrü'l-Mensûr fî't-Tefsiri bi'l-Me'sûr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Şener, Abdulkadir vd. *Yüce Kur'an ve Açıklamalı ve Yorumlu Meâli*. İzmir: y.y., 2009.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Yahya b. Sellâm. *Tefsir*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- Zeccac, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl. *Me'âni'l-Kur'an ve İ'râbühû*. Beyrut: y.y., 1988.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Amr. *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1407/1986.